

นาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ ชุด พงาหงส์: จินตนาการจากป่าหิมพานต์
Phang Nga Hong Creative Thai Dance Series:
Imagination from the Himmapan Forest

อภิรณันท์ จันทรเสนา / Aphiranan Chantrasena¹

วิภาพร ฝ่ายเพ็ญ / Wipaporn Faiphai¹

กิตติศักดิ์ สินธุโคตร / Kittisak Sinthukhot²

ทัศนีย์ ศิวบวรวัฒนา / Tussanee Siwabowonwattana²

นันทิชา ณ โนนชัย / Nanticha Nanonchai³

ธัญลักษณ์ จันทับ / Tunyaluck Juntub³

Received: May 26, 2023 Revised: Aug. 21, 2023 Accepted: Oct. 20, 2023

บทคัดย่อ

การวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของบ้านเมืองหงส์ ตำบลเมืองหงส์ อำเภोजตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด 2. เพื่อสร้างสรรค์การแสดงในรูปแบบนาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ชุด “พงาหงส์” ตามรูปแบบนาฏศิลป์ไทย คณะผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงและใช้เครื่องมือในการเก็บข้อมูลประกอบด้วย แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ 1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นและชาวบ้าน เป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในเขตบ้านเมืองหงส์ ตำบลเมืองหงส์ อำเภอ

¹ภาควิชานาฏศิลป์ วิทยาลัยนาฏศิลปกาฬสินธุ์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

¹Division of Thai Dance, Kalasin College of Dramatic Arts, Buditpanasilpa Intitute

²ภาควิชาศึกษาทั่วไป วิทยาลัยนาฏศิลปกาฬสินธุ์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

²Department of General Education, Kalasin College of Dramatic Arts, Buditpanasilpa Intitute

³ภาควิชานาฏศิลป์ วิทยาลัยนาฏศิลปร้อยเอ็ด สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

³Division of Thai Dance, Roi-Et College of Dramatic Arts, Buditpanasilpa Intitute

จตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 7 คน 2. นักศึกษาศาสาวิชา นาฏศิลป์ไทยศึกษา วิทยาลัยนาฏศิลปกาฬสินธุ์ จำนวน 18 คน และ 3. ผู้ชม จำนวน 150 คน

ผลการวิจัยพบว่า 1. ประวัติความเป็นมาของบ้านเมืองหงส์ ตำบลเมืองหงส์ อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด มีตำนานได้เล่าว่าหงส์ซึ่งเป็นสัตว์ในป่าหิมพานต์บินลงที่แห่งใดแล้ว ที่แห่งนั้นจะมีแต่ความอุดมสมบูรณ์ เจริญรุ่งเรืองและเป็นสิริมงคล พระอินทร์ได้เนรมิตให้หงส์มาบินลงและลอยมาที่หนองท่าช้าง ชาวบ้านจึงเปลี่ยนเป็นชื่อบ้านเมืองหงส์ ซึ่งตั้งอยู่ในตำบลเมืองหงส์ อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด และได้สร้างรูปปั้นหงส์ขึ้น เพื่อเป็นสัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์ เจริญรุ่งเรืองและเป็นสิริมงคล ณ วัดหงส์สุวรรณาวาส อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด สร้างความประทับใจและความศรัทธาให้ชาวบ้านเป็นอย่างมาก 2. การสร้างสรรค์การแสดงในรูปแบบนาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ชุดพะงาหงส์ตามรูปแบบนาฏศิลป์ไทย นำเสนอลักษณะที่โดดเด่น ความงาม และอากัปกิริยาของหงส์ โดยใช้ผู้แสดงเป็นผู้หญิง จำนวน 9 คน รูปแบบการแปรแถวมีทั้งหมด 29 รูปแบบ มีท่าร่าทั้งหมด 124 ท่า แบ่งออกเป็น 3 ช่วงการแสดง เพลงที่ใช้ประกอบการแสดงได้นำเครื่องดนตรีพื้นบ้านและเครื่องดนตรีสากลมาผสมผสานเพื่อให้เกิดความทันสมัย การสร้างสรรค์เครื่องแต่งกายเลียนแบบมาจากรูปปั้นของหงส์ อาศัยแนวคิดและจินตนาการของศิลปิน ในตำราสัตว์ป่าหิมพานต์ อีกทั้งมีการประยุกต์ให้มีรูปแบบที่ทันสมัยมากขึ้น สอดคล้องกับงานประติมากรรมปูนปั้น

คำสำคัญ : หงส์ ป่าหิมพานต์ พะงาหงส์ นาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์

Abstract

The objectives of this research were 1) To study the history of Ban Muang Hong in Muang Hong Sub-district, Chaturaphat Phiman District, Roi Et Province; and 2) To create a Thai classical performance

"Phang Nga Hong" in the form of Thai classical dance. The research employed a purposive sampling. The data collection tools consisted of questionnaires, interview forms, and qualitative research methods. The target groups used in the research were 1) local wisdom and villagers who lived in Ban Muang Hong in Muang Hong Sub-district, Chaturaphat Phiman District, Roi Et Province, which consisted of 7 people; 2) 18 students in the Department of Thai Drama Studies, Kalasin College of Dramatic Arts; and 3) 150 spectators.

The results of the research were as follows: 1) According to the history of Ban Muang Hong in Muang Hong Sub-district, Chaturaphat Phiman District, Roi Et Province, the legend said that wherever a swan, an animal in the Himmapan forest, flew down, there would be abundance and prosperity. Indra created a swan to fly down and flew above Nong Tha Chang, and that was why the villagers changed the village's name to Ban Mueang Hong in Mueang Hong Sub-district, Chaturaphak Phiman District, Roi Et Province. The villagers built a swan statue as a symbol of fertility, prosperity, and good fortune at Wat Hong Suwannawat, Chaturaphat Phiman District, Roi Et Province. The statue gives a great impression and faith to the villagers; and 2) The Thai classical performance "Phang Nga Hong" was created following Thai classical art which presents distinctive features, beauty, and movements of the swans by using 9 female performers. There was a total of 29 row variations, and 124 dance moves divided into 3 stages. The music used for the show combines folk and international instruments to create a modern twist. The costumes imitated the sculpture of a swan from the ideas and imagination of the artist presented in the Himmapan Wildlife

Treatise. In addition, there was also an application to a more modern style in line with stucco sculptures.

Keywords: Swan, Himmapan Forest, Phang Nga Hong, Creative Thai dance

บทนำ

หงส์เป็นสัตว์ในป่าหิมพานต์ที่ได้รับการยกย่องว่ามีความงดงามในลีลาท่าทาง และรูปร่างสวยงามที่ทำให้ผู้พบเห็นเกิดความประทับใจ สามารถอยู่ได้ทั้งในน้ำ บนบก และในอากาศ มีลีลาการบินงดงาม สามารถบินไปได้ตามใจชอบ มีเสียงร้องที่ไพเราะ ชอบเล่นน้ำที่ใสสะอาด มีลีลาว่ายน้ำที่นุ่มนวลสวยงาม โดยเฉพาะสระมุจลินท์ในป่าหิมพานต์จะเป็นที่ชื่นชอบของหงส์มาก ถ้าหงส์ปรากฏที่แห่งใดแล้วก็จะมีความอุดมสมบูรณ์และเจริญรุ่งเรือง (พิชณุศุภนิมิตร, 2550, น.54) หงส์ปรากฏในวรรณกรรมของไทยหลายเรื่อง เช่น มโนห์รา โคลงสุภาพิตบางปะอิน ไตรภูมิพระร่วง ฯลฯ รวมทั้งวรรณกรรมมุขปาฐะ เช่น เพลงกล่อมเด็ก หงส์ปรากฏเห็นในงานจิตรกรรมและประติมากรรมอยู่เสมอ และยังกล่าวถึงในศิลปกรรมประเภทอื่น ๆ จำนวนมาก เช่น ด้านนาฏศิลป์จะมีท่ารำที่ถ่ายทอดลักษณะท่าทางของหงส์ในการรำแม่บทที่เรียกว่า ท่าหงส์บิน ด้านคีตศิลป์ไทยมีเพลงที่เกี่ยวข้องกับหงส์ ได้แก่ เพลงหงส์ทอง 2 ชั้น เพลงนางหงส์ เพลงบรรเลงในวงมโหรี ได้แก่ เพลงหงส์เหิร เพลงหงส์ทอง และเพลงหงส์คาบแก้ว ฯลฯ (สุวรรณา เกรียงไกรเพ็ชร, 2533, น.33)

รูปปั้นของหงส์ซึ่งถือเป็นความเชื่อความศรัทธามีอยู่ ณ บ้านเมืองหงส์อำเภोजตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด สร้างความประทับใจ ความเชื่อและความศรัทธาให้แก่ประชาชนบ้านเมืองหงส์เป็นอย่างมาก เป็นสัญลักษณ์ของความดีงามและความเป็นมงคล จึงกลายเป็นตำนานของหมู่บ้าน ดังคำขวัญที่ว่า “รอยอารยธรรมโบราณ ตำนานแห่งนครพญาหงส์ เลื่อมใสในองค์พระเจดีย์ ลือเลื่องประเพณีบุญบังไฟ วารีเย็นใสรอบคูเมือง พูเพื่องคนงามน้ำใจดี ผ้าไหมมัดหมี่งามยิ่งนัก แหล่งผลิตพืชผักนานาพรรณ” เพื่อให้ภาพความงามเหล่านั้นอยู่ในความทรงจำและปรากฏต่อผู้ที่ไม่มีโอกาสได้พบเห็น

บ้านเมืองหงส์ อำเภोजตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด คณะผู้วิจัย ได้ศึกษาประวัติความเป็นมา ตำนาน ความเชื่อ เกี่ยวกับบ้านเมืองหงส์ ซึ่งมีตำนาน เล่าว่า พระอินทร์เนรมิตหงส์มาบินวนอยู่บริเวณหนองท่าช้าง หมู่บ้านโนนค้อ อำเภोजตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด ชาวบ้านเชื่อว่าพระอินทร์มีจริง จึงได้ให้โหรมาทำนาย คำทำนายบอกว่าหงส์นี้จะบินอยู่ในอากาศเป็นเวลา 7 เดือน 7 วัน ถ้าหากหงส์บินลง ณ ที่ใดแล้วที่แห่งนั้นจะมีความเจริญรุ่งเรือง หมู่บ้านต่าง ๆ ในละแวกนั้นจึงได้พากันขุดสระน้ำขึ้นเพื่อจะล่อให้หงส์ลงมา ที่สระน้ำในหมู่บ้านของตน เมื่อครบกำหนด 7 เดือน 7 วัน หงส์ได้ลงมาลอย ที่หนองท่าช้าง ชาวบ้านจึงเปลี่ยนชื่อหนองท่าช้างเป็นชื่อหนองหงส์ลอย และปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็นบ้านเมืองหงส์ และชาวบ้านของบ้านเมืองหงส์ อำเภोजตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด มีสภาพความเป็นอยู่ที่ดี มีความเจริญรุ่งเรือง สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อความศรัทธาของชาวบ้าน ที่ว่าหงส์เป็นนก ตระกูลสูง เป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์และเป็นสิริมงคลเชื่อกันว่าเมื่อหงส์ได้มาปรากฏ ณ ที่แห่งใดแล้วบริเวณนั้นก็จะมีแต่ความอุดมสมบูรณ์ เจริญรุ่งเรืองและสงบสุข ดังนั้น ชาวบ้านจึงได้ร่วมแรงร่วมใจกันปั้นรูปหงส์ไว้ที่วัดหงส์สุวรรณาวาส อำเภोजตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด ไว้เป็นที่ระลึก ซึ่งสร้างความประทับใจ และความศรัทธาให้แก่ชาวบ้านเป็นอย่างมาก (สันติวัฒน์ ศรีสมุทร, 2561, น.25)

ดังนั้น หงส์จึงถือเป็นสัญลักษณ์ของความรัก ความภักดี ความบริสุทธิ์ และความสัมพันธ์อันยาวนานกับคู่ครอง เป็นสิ่งที่อบอุ่นใจ ทำให้กลายเป็น สัญลักษณ์ของความรักที่ยืนยาว ลักษณะที่โดดเด่นที่สุดอย่างหนึ่งของหงส์ คือ คอที่ยาวและสง่างาม อีกทั้งมีขนนกบริสุทธิ์ซึ่งขนเหล่านี้เรียบเนียนไร้มันและ เปล่งแสงเงาที่นุ่มนวล โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อโดนแสงแดด ลำตัวของหงส์ เปรี้ยวบางและยาวขึ้น เพื่อการว่ายน้ำที่มีประสิทธิภาพ รูปทรงที่บอบบางและ พื้นผิวที่เรียบเนียนช่วยเพิ่มความน่าดึงดูดใจ เมื่อหงส์สยายปีกเป็นภาพ ที่น่าตื่นตาตื่นใจ ปีกที่กว้างใหญ่และลวดลายขนนกที่มีรายละเอียดเป็น เครื่องพิสุจน์ถึงศิลปะของธรรมชาติ คณะผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาด้าน

ของหงส์ ณ บ้านเมืองหงส์ อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด และศึกษาหาข้อมูลเพิ่มเติมโดยการนำเอาเอกลักษณ์และอิริยาบถในจินตนาการ ทำทางการบิน การเดิน การวิ่ง และการใช้ขนของหงส์นำมาสร้างสรรค์เป็นชุดการแสดงนาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ ชุด พะงาหงส์

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของบ้านเมืองหงส์ ตำบลเมืองหงส์ อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด
2. เพื่อสร้างสรรค์การแสดงในรูปแบบนาฏศิลป์ไทย ชุด พะงาหงส์

ขอบเขตการวิจัย

ประกอบด้วย ข้อมูลด้านบุคคล ด้านสถานที่ และด้านเนื้อหา

ขอบเขตข้อมูลบุคคล

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นและชาวบ้าน จำนวน 7 คน
2. นักศึกษาศาสาวิชานาฏศิลป์ไทยศึกษา วิทยาลัยนาฏศิลปกาฬสินธุ์ จำนวน 18 คน
3. ผู้ชม จำนวน 150 คน

ขอบเขตข้อมูลด้านสถานที่

1) การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยจากการเก็บข้อมูลในพื้นที่บ้านเมืองหงส์ อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด และการสังเกตรูปปั้นหงส์ ณ วัดสุวรรณवास อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด

2) การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง เพื่อศึกษาข้อมูลโดยมีรายละเอียด คือ 1) จินตนาการของช่างในการปั้นและการออกแบบลักษณะของหงส์ และ 2) การออกแบบเครื่องแต่งกาย และเครื่องประดับในการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ไทย ชุด พะงาหงส์

ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาเอกสารทางวิชาการ ตำรา งานวิจัย บทความ และวารสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับประวัติเอกลักษณ์ ลักษณะของหงส์ และกระบวนการสร้างสรรค์

ทางด้านนาฏศิลป์ไทยโดยนำข้อมูลที่ได้มาเป็นข้อมูลพื้นฐานในการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ไทย ชุด พะงาหงส์

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยสร้างสรรค์นาฏศิลป์ไทย ชุด พะงาหงส์ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่นำมาสู่กระบวนการสร้างสรรค์ โดยมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ขั้นศึกษาและการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการ ตำรา งานวิจัย บทความต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับประวัติ เอกลักษณะ ลักษณะของหงส์ และกระบวนการสร้างสรรค์ทางด้านนาฏศิลป์ไทยโดยนำข้อมูลที่ได้มาเป็นข้อมูลพื้นฐานในการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ไทย ชุด พะงาหงส์

2. ขั้นตอนการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูล พิจารณาจากประสบการณ์ ความเชี่ยวชาญ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความรู้เกี่ยวข้องกับตำบลเมืองหงส์ จำนวน 7 คน ได้แก่ พระครูสุภาพ อภิชาติ เลขานุการเจ้าคณะตำบลเมืองหงส์ วัดหงส์สุวรรณवास อำเภोजตุรพัตตรพิमान จังหวัดร้อยเอ็ด พร้อมภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านเมืองหงส์ จำนวน 6 คน ประกอบด้วย นางพลอย ลาวัลย์ นายปรีชา สุวรรณโชติ นายสมควร แสนสุริยวงค์ นายจันทร ก้อยรักษา นายบุญชม แก้วอินคา และนายเมธี ชาสงวน และได้คัดเลือกนักแสดงที่มีทักษะทางด้านนาฏศิลป์ไทยที่เป็นนักศึกษาระดับปริญญาตรี ของวิทยาลัยนาฏศิลปกาฬสินธุ์ จำนวน 18 คน ในการรับการถ่ายทอด

3. ขั้นเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม หรือการลงพื้นที่ สัมภาษณ์ และศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมจาก บ้านเมืองหงส์ ตำบลเมืองหงส์ อำเภोजตุรพัตตรพิमान จังหวัดร้อยเอ็ด โดยใช้เครื่องมือในการวิจัย คือ แบบสอบถามที่มีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง แบบสัมภาษณ์ และแบบบันทึก

4. ขั้นการวิเคราะห์ข้อมูล ได้ศึกษาและรวบรวมข้อมูลเชิงเอกสาร ข้อมูลจากภาคสนามในการสัมภาษณ์ และข้อมูลในรูปแบบงานวิจัยสร้างสรรค์ นำมาวิเคราะห์ข้อมูล และตรวจทานความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Data Triangulation) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่น่าเชื่อถือ หลังจาก

นั้นจึงนำมาใช้เป็นแนวทางในการสร้างสรรค์ผลงานการแสดง โดยให้อาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบผลงานทุกระยะ

5. ชื่นนำเสนอชุดการแสดงนาฏศิลป์ไทย ชุด พะงาหงส์ แก่ผู้ทรงคุณวุฒิผู้เชี่ยวชาญทางนาฏศิลป์ให้ข้อเสนอแนะ และวิพากษ์การแสดง เพื่อให้ได้ชุดการแสดงที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และสามารถนำเสนอเรื่องราวได้ถูกต้องชัดเจน

6. ชื่นวิเคราะห์ข้อมูลและเรียบเรียงข้อมูลแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

คณะผู้วิจัยได้ทำการศึกษา รวบรวมข้อมูลวิเคราะห์และสร้างสรรค์นาฏศิลป์ไทย ชุด พะงาหงส์ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ประวัติความเป็นมาของบ้านเมืองหงส์ ตำบลเมืองหงส์ อำเภोजตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด

บ้านเมืองหงส์ อำเภोजตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด ตามตำนานเล่าว่า ผู้ก่อตั้งบ้านเมืองหงส์มีนามว่าท้าวหงส์ทอง มีพี่ชาย 2 คน คนแรกคือท้าวเม็ด ซึ่งปกครองอยู่ในเขตบ้านข่าใหญ่ อำเภोजตุรพักตรพิมาน คนที่ 2 คือท้าวพรหม ซึ่งปกครองอยู่บ้านหัวช้าง อำเภोजตุรพักตรพิมาน ตระกูลนี้สืบเชื้อสายมาจากเมืองพนมเปญ ท้าวหงส์ทองเป็นบุคคลที่มีความสามารถ มีวิชาอาคม อยู่ยงคงกระพัน ฟันแทงไม่เข้า ในสมัยนั้นมีอาณาเขตเป็นอิสระปกครองตนเอง ถ้าใครมีความสามารถก็จะรวบรวมสมัครพรรคพวกเป็นจำนวนมาก นำเข้ามาปกครองภายในเขตของตน และขยายอาณาเขตให้กว้างใหญ่ไพศาล ตามความสามารถของหัวหน้าในหมู่บ้านแห่งนี้ ท้าวหงส์ทองเป็นหัวหน้าได้นำหมู่คณะอยู่อย่างสงบร่มเย็น และสันติสุข ประชาชนในหัวเมืองต่าง ๆ ได้ยินกิตติศัพท์เลื่องลือ ก็ทยอยกันมาอ่อนน้อมขอเป็นลูกบ้าน (พลอย ลาวีลย์, 2563) บ้านเมืองก็เป็นปึกแผ่นขึ้น ประกอบกับพื้นที่มีความอุดมสมบูรณ์ ท้าวหงส์ทองมีประชากรมากขึ้น ก็ได้เกณฑ์คนทั้งหมดมาสร้างฝายขึ้นแห่งหนึ่ง ซึ่งมีขนาดใหญ่ คันดินกว้าง 3 เส้น ยาว 70 เส้น สูง 15 วา เพื่อใช้เป็นที่เก็บกักน้ำทำการเกษตรและเลี้ยงปลา ทำให้ฝายนี้สามารถกักเก็บน้ำได้เป็น

จำนวนมาก กั้นน้ำกุดห้วยแคน ทั้งนี้ที่บริเวณลำห้วยนี้มีต้นแคนจึงตั้งชื่อว่า
ฝายกุดแคน (จันทร ก้อยรักษา, 2563) เมื่อทำฝายเสร็จมีนกใหญ่ซึ่งเร่ร่อน
มาจากที่อื่นเข้ามายึดที่ทำมาหากิน นกตัวนี้บินอยู่บริเวณฝายน้ำเป็นเวลาเกือบ
1 ปี ไม่ยอมไปหากินตรงไหน ระหว่างที่นกบินอยู่ก็บินดาลให้ฝนฟ้าตกชุก
ตลอดฤดูกาล ประชาชนได้ทำนาในพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ ในน้ำมีปลาในนา
มีข้าว ชาวบ้านจึงเชื่อว่านกตัวนี้เป็นนกวิเศษ (บุญชม แก้วอินคา, 2563)
เมื่อฝนตกลงมามาก ๆ น้ำไหลมารวมที่ฝายกุดแคน นกตัวนั้นได้ลงมาลงน้ำ
จึงได้ทราบว่าเป็นนกหงส์ นกหงส์ได้หากินในฝายกุดแคนตลอดชีวิตไม่ยอม
หนีไปไหนจึงทำให้หมู่บ้านอุดมสมบูรณ์ตราบทุกวันนี้ ต่อมาภายหลังท้าวหงส์ทอง
พร้อมชาวบ้าน ได้เปลี่ยนชื่อจากบ้านแคนมาเป็นบ้านเมืองหงส์ตามชื่อนกวิเศษ
จนมาถึงทุกวันนี้ ดังปรากฏในงานประติมากรรมปูนปั้นรูปหงส์ วัดหงส์สุวรรณาวาส
อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด สร้างความประทับใจ ความเชื่อ
และความศรัทธาให้แก่ชาวบ้านเมืองหงส์ (ปรีชา สุวรรณโชติ, 2563)
จึงกลายเป็นตำนานของหมู่บ้านซึ่งมีความงดงาม และเป็นแรงบันดาลใจ
ให้คณะผู้วิจัยได้ศึกษาดำเนินงานของหงส์ ณ บ้านเมืองหงส์ อำเภอจตุรพักตรพิมาน
จังหวัดร้อยเอ็ด โดยนำตำนาน และอิริยาบถของหงส์ มาสร้างสรรค์เป็นชุด
การแสดงนาฏศิลป์ไทย ชุด พะงาหงส์ ดังคำขวัญบ้านเมืองหงส์ “รอยอารยธรรม
โบราณ ตำนานแห่งนครพญาหงส์เลื่อมใสในองค์พระเจดีย์ ลือเลื่องประเพณี
บุญบั้งไฟ วารีเย็นใสรอบคูเมือง พู่เฟื่องคนงามน้ำใจดี ผ้าไหมมัดหมี่งามยิ่งนัก
แหล่งผลิตพืชผักนานาพรรณ”

2. ลักษณะของรูปปั้นหงส์ วัดหงส์สุวรรณาวาส อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด

จากการสัมภาษณ์ผู้รู้ เมธี ชาสงวน (2563) ในบ้านเมืองหงส์ อำเภอ
จตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด และจากการศึกษาเอกสารตำราที่เกี่ยวข้อง
ปรากฏว่า รูปหงส์ที่ปรากฏในศิลปกรรมประเภทต่าง ๆ ของไทย ใช้สื่อความหมาย
ที่เกี่ยวกับความสูงส่ง ความดีงาม และความเป็นมงคล หงส์จะมีหน้าที่สำคัญ คือ
เป็นพาหนะของเทพเจ้า บางครั้งหมายถึงท้องฟ้าหรือสวรรค์ หรือเป็นสื่อ

ในการทำให้เกิดคุณค่าทางเมตตามหานิยม การสร้างสรรค์ศิลปะรูปหงส์จะสร้างรูปหงส์ให้มีลักษณะคล้ายหงส์ตามธรรมชาติ แล้วตกแต่งให้งดงามวิจิตรด้วยลายกระหนก เน้นรูปทรงลีลาให้มีความสง่างามโดยใช้จินตนาการตามที่พรรณนาไว้ในวรรณคดี กลายเป็นหงส์ที่อยู่ในลักษณะของสัตว์หิมพานต์ จึงอาจกล่าวได้ว่าศิลปะรูปหงส์ของไทยที่มีความงามสมบูรณ์แบบเกิดขึ้นจากจินตนาการผสมผสานกับแนวคิดทางศาสนา และสุนทรียศาสตร์ของช่างลักษณะที่โดดเด่นของหงส์ที่วัดหงส์สุวรรณาวาส อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด ที่สามารถสังเกตได้ เป็นรูปหงส์สัมฤทธิ์สีทองในลีลาทำยืนแบบหงส์ในจินตนาการ (พระครูสุภาพ อภิชาติ, 2563) ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

ส่วนตา ได้ตกแต่งให้เส้นขอบตาเด่น เขี้ยวและฟันมีพู่ห้อย

ช่วงคอ มีลำคอยาว ตกแต่งลวดลายช่วงคอที่ต่อกับลำตัวหรือส่วนนอก

โดยประดิษฐ์ให้ดูคล้ายสวมสร้อยสังวาลหรืออุบะ

ส่วนปีก มีการประดิษฐ์ลวดลายที่ปีกในลักษณะที่ทำให้เห็นเสมือนเป็นเส้นขนหลายชนิดแซมกันอยู่ในตัวจนทำให้รู้สึกคล้ายว่ามีขนนุ่มปุยปรกย่อยอยู่ไปทางส่วนหาง

ส่วนหาง ได้มีการตกแต่งลวดลายให้วิจิตรโดยต่อส่วนหางให้แก่ขยายด้วยลายพรรณพฤกษาให้ยกตั้งแล้วงอนโค้งขึ้นในระดับที่ได้สัดส่วนกับส่วนหัวของหงส์และตกแต่งด้วยลวดลายกระหนกซ้อนโค้งงอน

ส่วนขา ทำให้มีความสง่างามมากยิ่งขึ้นด้วยความยาวของช่วงขามีแผงเตี้ยอยู่ทางด้านหลังด้วยลายกระหนก ช่วงขามีความงามรับกัน ช่วงขาด้านหน้าตกแต่งด้วยเส้นโค้งอ่อนช้อยซึ่งทอดมาจากส่วนนอก

อุ้งเท้า เป็นแบบกรงเล็บ ลักษณะนี้ที่แยกจากกันจำนวน 4 นิ้ว 3 นิ้ว อยู่ข้างหน้าอีกนิ้วอยู่ข้างหลัง ซึ่งเป็นการสร้างรูปหงส์ตามจินตนาการที่ทำให้หงส์เป็นนกที่บินได้สูง บินได้ไกลและรวดเร็ว ทั้งนี้ เป็นการสร้างสรรค์ที่สอดคล้องตามหลักทางโครงสร้างของสัตว์ปีก ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 ประติมากรรมรูปปั้นหงส์ วัดหงส์สุวรรณาวาส
อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด
(ที่มา : อภิรณันท์ จันทรเสนา, 2563)

3. นาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ ชุด “พะงาหงส์”

คณะผู้วิจัยได้สังเกตและวิเคราะห์ข้อมูลในเรื่องของประวัติความเป็นมาของหงส์ และแบ่งหัวข้อของการสร้างผลงานทางด้านนาฏศิลป์ไทย ชุด พะงาหงส์ ออกเป็น 3 ขั้นตอน 1. แนวคิดในการสร้างสรรค์ผลงาน 2. รูปแบบของการแสดง 3. องค์ประกอบการแสดง ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1. แนวคิดในการสร้างสรรค์ผลงาน คณะผู้วิจัยได้เล็งเห็นถึงประวัติความเป็นมาของบ้านเมืองหงส์ และลักษณะที่โดดเด่นของหงส์ ซึ่งเป็นสัตว์ในป่าหิมพานต์ต้นนี้ กล่าวคือ ในบรรดาสัตว์ประเภทนกทั้งหลายหงส์เป็นนกที่ได้รับการกล่าวถึงจากวิมาวาทที่สุดในเรื่องความงาม จำแนกได้ คือ บินงาม เดินงาม และลักษณะเรือนร่างงดงาม มีกายสีขาวจะมีกลายเป็นสีทองในกรณีพิเศษ มีเสียงร้องอันไพเราะ มีความสามารถในการบินเร็วเสมอ มีการเคลื่อนไหวที่เป็นสง่า จนกระทั่งนิยามกันว่าสตรีที่เดินงามต้องมีลีลาการเดินอย่างหงส์ ทั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ศึกษาหาข้อมูลเพิ่มเติม เพื่อที่จะนำเอกลักษณ์ของหงส์ มาสร้างสรรค์เป็นชุดการแสดง โดยคิดกระบวนการทำให้สอดคล้องกับลักษณะของหงส์ ซึ่งเป็นสัตว์ป่าหิมพานต์

2. รูปแบบของการแสดง คณะผู้วิจัย นำเสนอในลักษณะการแสดง นาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ มีจุดมุ่งหมายเพื่อสื่อถึงตำนานของบ้านเมืองหงส์ และอิริยาบถในจินตนาการ ท่าทางการบิน การเดิน การวิ่ง การไถ่นของหงส์ นำเสนอผ่านลีลาท่ารำของผู้แสดง สื่อถึงความหมายที่สอดคล้องกับบทร้องที่ประพันธ์ขึ้นใหม่

3. องค์ประกอบการแสดง ได้แก่ ผู้แสดง การออกแบบท่ารำ การแปรแถว การแต่งกายและเครื่องประดับ ดนตรีและบทร้อง ซึ่งองค์ประกอบทั้งหมดต้องสอดคล้องกับแนวคิดของชุดการแสดง

3.1 ผู้แสดง ใช้ผู้แสดงหญิงทั้งหมด 9 คน เป็นพญาหงส์ 1 คน และบริวารหงส์อีก 8 คน โดยเลือกผู้แสดงที่มีรูปร่างใกล้เคียงกัน มีทักษะฝีมือการรำรำที่เท่าเทียมกัน เพื่อให้ภาพการแสดงที่มีความเป็นเอกภาพ ผู้แสดงรำรำได้อย่างผสมกลมกลืนกัน มีระเบียบของแถวได้ตามลักษณะที่ต้องการ

ภาพที่ 2 ผู้แสดงเป็นผู้หญิงล้วนทั้ง 9 คน
(ที่มา : อภินันท์ จันทระเสนา, 2563)

3.2 การออกแบบท่ารำ คณะผู้วิจัยนำแนวคิดการประดิษฐ์ท่ารำจากผู้เชี่ยวชาญมาเป็นแนวทางในการออกแบบท่ารำ โดยใช้ภาษาท่ารำนาฏยศัพท์ แม่ท่าจากเพลงช้า เพลงเร็ว เพลงแม่บทเล็ก แม่บทใหญ่ และการสังเกตอากัปกิริยา เช่น ท่าทางการบิน การเดิน การวิ่ง และการไถ่น คณะผู้วิจัยกำหนดลักษณะของมือเป็นการจับ ตั้งวง เท้าใช้ลักษณะก้าวไขว้ ก้าวหน้า ก้าวข้าง เขย่งเท้า กระดกเท้า ตะเตะเท้า ผสมผสานในลักษณะนาฏศิลป์

สร้างสรรค์ ประดิษฐ์ลีลาเชื่อมต่อท่าทางให้ครอบคลุมความหมายของเนื้อหา และท่ารำ ทั้งนี้การแสดงนาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ ชุด พะงาหงส์ แบ่งการแสดง ออกเป็น 3 ช่วง ดังนี้

ช่วงที่ 1 นำเสนอโดยเล่าถึงตำนานบ้านเมืองหงส์ ตำบลเมืองหงส์ อำเภोजตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด ด้วยการขับเสภาเกริ่นนำถึงประวัติความเป็นมาของบ้านเมือง เพื่อให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของบ้านเมืองหงส์ แต่งเนื้อร้องเป็นกลอนแปดกล่าวถึงลักษณะของหงส์ ที่ได้บินมา ณ สถานที่แห่งนี้ ด้วยการประดิษฐ์ท่ารำตามบทร้อง ดังนี้

ด้วยองค์อินทร์นิรมิตประสิทธิ์สรรค์
ถึงเจ็ดเดือนเจ็ดวันผ่านเพลลา
หงส์ลงลอยสระน้ำหนองท่าช้าง
หนองหงส์ลอยผ่านเวลามานานนม

หงส์คำปล้นบินวนบนเวหา
หงส์ร่อนลงหมายว่าถิ่นอุดม
ตำนานอ้างกล่าวไว้ให้งามสม
เรื่องอุดมเป็นเมืองหงส์คงปัจจุบัน

ภาพที่ 3 ท่ารำในการแสดง ช่วงที่ 1
(ที่มา : อภิรณันท์ จันทระเสนา, 2563)

ช่วงที่ 2 นำเสนอการแสดงที่สื่อถึงอากัปกิริยาของหงส์ทั้ง 9 ตัว ในลักษณะท่าทางของการเดิน การเล่นน้ำ การใช้ขน การบินเป็นฝูง โดยผ่านการแปรแถว ให้การแปรแถวทำให้เกิดความน่าสนใจ

ภาพที่ 4 ทำท่าในการแสดง ช่วงที่ 2
(ที่มา : อภินันท์ จันทระเสนา, 2563)

ช่วงที่ 3 เป็นการแสดงความสวยงามถึงสรีระของหงส์ที่มีความสง่างาม มีรูปร่างสวยงาม มีความอ่อนหวาน ทำท่าเป็นการสื่อให้เห็นเสน่ห์ของหงส์ที่มีความสวยงาม กิริยาสง่างาม นุ่มนวลอ่อนหวาน

ภาพที่ 5 ทำท่าในการแสดง ช่วงที่ 3
(ที่มา : อภินันท์ จันทระเสนา, 2563)

3.3 รูปแบบการแปรแถวในการแสดง มีการกำหนดรูปแบบการแปรแถวในลักษณะต่าง ๆ ให้สัมพันธ์กับท่ารำและจังหวะของดนตรี เพื่อให้เกิดความสอดคล้องและเหมาะสม โดยมีการแปรแถวดังนี้ แบบตั้งซุ้ม แบบหน้ากระดานสองแถวสลับหว่าง แบบแถวตอนสองแถว แบบแถวตอนสองแถวเดินสวนกันแบบแถวหน้ากระดาน แบบวงกลม และแบบหน้ากระดานผสม

แถวเฉียง โดยใช้การเคลื่อนไหวในลักษณะเส้นตรงแนวเฉียง เส้นตรงแนวตั้ง และเส้นตรง

ภาพที่ 6 ลักษณะการแปรแถว
(ที่มา : อภิรณันท์ จันทระเสนา, 2563)

3.4 เครื่องแต่งกายและเครื่องประดับ จากการศึกษาลักษณะของหงส์ซึ่งเป็นสัตว์ที่อาศัยอยู่ในป่าหิมพานต์ มีลักษณะที่สวยงามเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว คณะผู้วิจัยจึงได้แนวคิดในการสร้างสรรค์เครื่องแต่งกายโดยเลียนแบบมาจากรูปปั้นของหงส์จากแนวคิดและจินตนาการของศิลปินในตำราสัตว์ป่าหิมพานต์ อีกทั้งมีการประยุกต์ให้มีรูปแบบที่ทันสมัยเพื่อเพิ่ม

สีสันให้ชุดการแสดงมีความสวยงาม น่าสนใจสมบูรณ์แบบมากขึ้น โดยมีเครื่องแต่งกายและเครื่องประดับ ประกอบด้วย เขี้ยวหัวหงส์ กะบังหน้า จอนหู กรองคอ เสื้อแขนกุด ปีก แล็บผ้าติดหลัง บอดีสูท กางเกงเลกกิง กางเกงขาสวม ส่วน ผ้ารัดเอว ห้อยหน้า หางหงส์ และเดือยเท้า

ภาพที่ 7 ลักษณะการออกแบบเครื่องแต่งกายตัวเอก และตัวรอง
(ที่มา : อภินันท์ จันทรเสนา, 2563)

ดนตรีและบทร้องเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดง ชุดพะวงหงส์ คือ วงดนตรีร่วมสมัย ประกอบด้วยเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสาน ได้แก่ พิณ โหวด และแคน เครื่องดนตรีสากล ได้แก่ ไวโอลิน เปียโน ฮาร์ป ฉาบสากล ระฆังราว กลองทอม กลองชุด วิโอลา เชลโล่ ดับเบิลเบส คีย์บอร์ด โดยใช้เครื่องคีย์บอร์ดเชื่อมต่อสัญญาณ Midi ในการควบคุมค่าเสียงทางดนตรี ประพันธ์และเรียบเรียงโดย นายณพล ผาธรรม มีการขับเสภาเกริ่นนำถึงประวัติความเป็นมาของบ้านเมืองหงส์ในช่วงแรกของการแสดงเพื่อให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของบ้านเมืองหงส์ แต่งเนื้อร้องเป็นกลอนกลอนแปด กล่าวถึงลักษณะของหงส์ที่ได้บินมา ณ สถานที่แห่งนี้ ได้รับความอนุเคราะห์จากคุณครู ศิริวรรณ จันทร์สว่าง จากวิทยาลัยนาฏศิลปกาฬสินธุ์ เป็นผู้ประพันธ์บทร้องและขับร้อง ดังนี้

ด้วยองค์อินทร์นิรมิตประสิทธิ์สรรค์	หงส์คำพลันบินวนบนเวหา
ถึงเจ็ดเดือนเจ็ดวันผ่านเพลลา	หงส์ร่อนลงหมายว่าถิ่นอุดม
หงส์ลงลอยสระน้ำหนองท่าช้าง	กล่าวอ้างกล่าวไว้ห้ามสม
หนองหงส์ลอยผ่านเพลมานานนม	เรื่องอุดมเป็นเมืองหงส์คงปัจจุบัน

สรุปและอภิปรายผล

บ้านเมืองหงส์ ตำบลเมืองหงส์ อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด ตามตำนานเล่าว่า มีหงส์ซึ่งเป็นสัตว์ในหิมพานต์ได้ลงมาเล่นน้ำที่บ้านหนองท่าช้าง ทำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ ผืนตกต้องตามฤดูกาล ชาวบ้านจึงเปลี่ยนชื่อเป็น บ้านเมืองหงส์ และได้มีการปั้นรูปหงส์ไว้ที่วัดหงส์สุวรรณาวาส อำเภอจตุรพักตร พิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด สร้างความประทับใจ และความศรัทธาให้แก่ชาวบ้าน เป็นอย่างมาก จึงกลายเป็นตำนานของบ้านเมืองหงส์ ซึ่งได้กล่าวขานมาจน ทรายเท่าปัจจุบัน

คณะผู้วิจัยได้แรงบันดาลใจจึงดำเนินการศึกษาเรื่องหงส์ สัตว์ในหิมพานต์ และนำมาสร้างสรรค์ผลงาน เพื่อเป็นการอนุรักษ์และเผยแพร่ความสำคัญของ ป่าหิมพานต์ ตลอดจนสัตว์ในป่าหิมพานต์ให้เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย โดยค้นคว้าข้อมูลจากเอกสาร ตำรา หนังสือ งานวิจัย และการลงพื้นที่ ทำการประดิษฐ์สร้างสรรค์ทำรำเพื่อนำเสนอนาฏศิลป์สร้างสรรค์ชุดพะงาหงส์ จากการศึกษาประวัติความเป็นมาของสัตว์ในป่าหิมพานต์ ความวิจิตรงดงาม ของดินแดนหิมพานต์ และสัตว์ในป่าหิมพานต์ที่ปรากฏในหนังสือ ตำรา (ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์, 2544, น.32) และได้รับการถ่ายทอดสู่ความคิด จนเกิด เป็นแรงบันดาลใจของช่างไทย ให้เกิดความคิด จินตนาการ และผูกทอดลายเป็น ภาพเขียน จิตรกรรมฝาผนัง ประติมากรรมปูนปั้น (พิชญ์ ศุภนิมิตร, 2550, น.186) ทั้งนี้ช่างโบราณได้ประดิษฐ์ภาพจิตรกรรม ประติมากรรมขึ้นจาก จินตนาการเพื่อให้เกิดความสวยงามผิดแปลกไปจากสัตว์ธรรมดา อีกทั้งให้ สมกับเป็นสัตว์หิมพานต์ซึ่งมีความแปลกและพิสดาร

สำหรับองค์ประกอบของการแสดงประกอบด้วย ผู้แสดง การออกแบบ ทำรำ การแปรแถว การแต่งกายและเครื่องประดับ ดนตรีและบทร้อง ลีลาทำรำ การแสดงสื่อถึงเรื่องราวความเป็นมาของบ้านเมืองหงส์ และอากัปกริยาของหงส์ จากจินตนาการ เช่น ท่าทางการบิน การเดิน การวิ่ง การไถ้ขน การถ่ายทอด ทำรำออกมาในรูปแบบการแสดงนาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ที่แฝงไปด้วย ความพร้อมเพรียง และสง่างามของผู้แสดง ผลการศึกษาของบทความฉบับนี้

สอดคล้องกับวลีพร พันตุลย์และคณะ (2560) ซึ่งศึกษาการแสดงปักษาวายุภักษ์ การแสดงสร้างสรรค์ชุดนี้ได้แนวคิดมาจากภาพนกวายุภักษ์ในหนังสือตำราสัตว์ป่าหิมพานต์ ซึ่งเกิดจากความคิดและจินตนาการของศิลปินได้อธิบายว่านกวายุภักษ์เป็นนกในจินตนาการทั้งสิ้นไม่มีตัวตนจริง ๆ ในธรรมชาติ อาศัยอยู่ในป่าหิมพานต์ บินสูงเหนือเมฆ กินลมเป็นอาหาร เวลาเกาะจะเกาะอยู่บนก้อนเมฆมีขนสีทองสวยงาม มีความแข็งแรงตั้งพญานก และมีเสียงร้องที่ไพเราะมาก นอกจากนี้นกชนิดนี้ยังเป็นตราของกระทรวงการคลังตั้งแต่ในสมัยอดีตจนถึงปัจจุบัน ผู้แสดงใช้ผู้ช่วยแสดงล้วน แบ่งการแสดงออกเป็น 3 ช่วง ช่วงที่ 1 ลักษณะปักษา เป็นการแสดงที่สื่อถึงลักษณะอาการปฏิกิริยา ท่าทางของนกที่สวยงามและแข็งแรงตั้งพญานก ช่วงที่ 2 ทิวทัศน์ปักษา ปักษาวายุภักษ์ทุกตัวออกมาทยอยล่อกันอย่างสนุกสนานบางตัวออกมาอวดสระระ อวดความแข็งแรงของตนเอง ช่วงที่ 3 ลีลาปักษา เป็นการแสดงที่สื่อถึงการบินเล่นกินลมชมวิวตามประสาของนกอย่างสวยงาม โดยสอดคล้องกับจริยา ใหม่ชุม และคณะ (2560) ที่ได้สร้างสรรค์ระบำนาฏยาอัปสราสีหะเทพ สัตว์ในป่าหิมพานต์ เป็นที่อยู่ของสัตว์ป่าหิมพานต์นานาชนิด เช่น เทพปักษา ตัวเป็นเทพแต่ท่อนล่างเป็นนก (คชสิงห์) ศีรษะเป็นช้างตัวเป็นสิงห์ (เทพนรสิงห์) ซึ่งมีลักษณะผสมระหว่างเทพกับสิงห์ มีลักษณะรูปร่างผสมระหว่างนางอัปสรและนรสิงห์ มาจากจินตนาการของศิลปิน ทั้งยังเป็นสัตว์ที่อยู่หน้าพระเมรุมาศของพระมหากษัตริย์ ซึ่งมีความเชื่อว่าเป็นผู้ที่คอยปกป้องคุ้มครองเสด็จสู่สวรรคาลัย และสอดคล้องกับวรารचना วุฒิชัยและคณะ (2561) ในการแสดงชุดมยุระคนธรรพ์ คือคนธรรพ์ที่มีส่วนล่างเป็นนกยูง นำเสนอถึงลักษณะที่โดดเด่น มีความงาม การร้ายรำ และอาการปฏิกิริยาของมยุระคนธรรพ์ มีการแต่งกายสร้างสรรค์ให้สอดคล้องกับภาพจิตรกรรมฝาผนัง งานเขียนภาพลายเส้นและงานประติมากรรมปูนปั้น จึงเป็นชุดการแสดงที่นำเสนอถึงลักษณะที่โดดเด่นของสัตว์ในป่าหิมพานต์ การกำหนดผู้แสดงในการแสดงนาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ ชุด “พะงาหงส์” ใช้ผู้หญิงที่มีรูปร่างและมีมือลีลาการร้ายรำเท่าเทียมกัน เพื่อให้การแสดงมีความเป็นเอกภาพ ตามหลักในการคัดเลือกผู้แสดงที่จะต้องมีความสามารถ

ในการร่ายรำในระดับเดียวกันและมีปฏิภาณไหวพริบในเรื่องจังหวะและท่ารำ เป็นอย่างดี (พจนมัลย์ สมรรคบุตร, 2538, น.62)

สำหรับดนตรี คณะผู้วิจัยเลือกใช้การเกริ่นนำด้วยการขับบทเสภา ตีบทตามบทร้องเพื่อให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองของบ้านเมืองหงส์ ในช่วงดนตรี ร่วมสมัย ประกอบด้วยเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานและเครื่องดนตรีสากล เป็นการผสมผสานที่ให้เกิดความแปลกใหม่ มีจังหวะเร้าใจ สนุกสนาน และผ่อนคลาย ตลอดจนเนื้อหา ท่วงทำนอง จังหวะของเสียงดนตรีสื่ออารมณ์ ให้เห็นลักษณะบรรยากาศในป่าหิมพานต์ เป็นการใช้บทบาทของเสียงที่สามารถ สร้างบรรยากาศที่ทำให้ผู้ชมเห็นลักษณะพิเศษของตัวละครได้ชัดเจนยิ่งขึ้น (จารุณี หงส์จาร์, 2553, น.84)

การสร้างสรรค์เครื่องแต่งกายได้เลียนแบบมาจากรูปปั้นของ หงส์ตามแนวคิดและจินตนาการของศิลปิน ในตำราสัตว์ป่าหิมพานต์ อีกทั้ง มีการประยุกต์ให้มีรูปแบบที่ทันสมัยมากขึ้น เหมาะแก่แนวคิดและมีความคล่องตัวในการแสดง สอดคล้องกับแนวคิดที่ว่าเครื่องแต่งกายมีบทบาทในการเสริมให้กับภาพที่จะปรากฏบนเวที ทำหน้าที่เสมือนเครื่องมือในการสื่อสาร ซึ่งสามารถบอกรายละเอียดของตัวแสดง (บัญชา ประกิจ, 2560, น.189) ทั้งนี้ เครื่องแต่งกายที่ใช้ในการแสดง หรือในการประดิษฐ์ท่ารำ ผู้ออกแบบจะต้อง เป็นผู้ที่มีความรอบรู้เกี่ยวกับเครื่องแต่งกายที่ใช้สำหรับการแสดงชนิดต่าง ๆ โดยคำนึงถึงความสวยงาม ความเหมาะสมกับเนื้อหาการแสดง (พจนมัลย์ สมรรคบุตร, 2538, น.69) ผู้วิจัยออกแบบท่ารำโดยนำองค์ความรู้จากการใช้ ภาษาท่า ทำนาฏยศัพท์ผสมผสานท่ารำจาก เพลงช้า เพลงเร็ว แม่บทเล็ก แม่บทใหญ่ ประดิษฐ์ท่ารำ และลีลาการเชื่อมท่ารำให้ครอบคลุมความหมายของ เนื้อหา สอดคล้องกับอารมณ์เพลงผสมกลมกลืนกับท่วงทำนองเพลงและ การแปรแถวให้เหมาะสม สอดคล้องกับแนวคิดที่ว่านาฏศิลป์สร้างสรรค์เป็นการคิดประดิษฐ์ท่ารำหรือการออกแบบท่ารำ การประพันธ์เพลง การแต่งกาย ขึ้นใหม่ โดยอาจยังคงโครงสร้างแบบแผนเดิม เช่น ยังคงใช้ลีลาท่ารำของ

นาฏศิลป์ไทยหรืออาจจะผสมผสานกับลีลาท่าทางตามสำเนียงเพลงของภาษาอื่นตามความเหมาะสมของชุดการแสดง (ฉันทนา เอี่ยมสกุล, 2553, น.42)

นาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ชุดพะงาหงส์ มีแนวคิดของการแสดงเพื่อสื่อเรื่องราวประวัติความเป็นมาของบ้านเมืองหงส์และลักษณะที่โดดเด่นของหงส์ ซึ่งเป็นสัตว์ ในป่าหิมพานต์ นำเสนอผ่านนาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ที่สวยงาม มีความพร้อมเพรียง แต่แฝงความสนุกสนาน และสง่างาม มีเอกลักษณ์เฉพาะ ประกอบด้วยดนตรีและบทร้อง การแต่งกาย การแสดงผ่านกระบวนการออกแบบท่าทำให้ครอบคลุมความหมายของแนวคิด โดยใช้การแปรแถวต่าง ๆ ทำให้การแสดงเกิดความน่าสนใจมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- จรรยา ใหม่ชุ่ม และคณะ. (2560). *ระบำนาฏยาอัปสราสีหะเทพ*. ภาควิชา
นาฏดุริยางคศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยี
ราชมงคลธัญบุรี.
- จันทร ก้อยรักษา. (ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น จังหวัดร้อยเอ็ด).
สัมภาษณ์, 25 พฤษภาคม 2563.
- จารุณี หงส์รุจา. (2553). เสียงในละคร. ใน *ปริทัศน์ศิลปะการละคร*. นพมาศ
แหวหงส์ (บก.). โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ฉันทนา เอี่ยมสกุล. (2553). *นาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ (จินตนาการ)*. สาขาวิชา
การละคร คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ปัญญา ประกิจ และคณะ. (2560). *ระบำนารีมล*. [ศิลปนิพนธ์ตามหลักสูตรศึกษา
ศาสตร์บัณฑิต วิทยาลัยนาฏศิลปกาฬสินธุ์ คณะศิลปศึกษา สถาบัน
บัณฑิตพัฒนศิลป์].
- บุญชม แก้วอินคา. (ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น จังหวัดร้อยเอ็ด).
สัมภาษณ์, 25 พฤษภาคม 2563.
- ประทีน พวงสำลี. (2514). *หลักนาฏศิลป์*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). ไทยมิตรการพิมพ์.
- ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์. (2544). *สัตว์มงคลจีน*. ชมรมเด็ก.
- ปรีชา สุวรรณโชติ. (ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น จังหวัดร้อยเอ็ด).
สัมภาษณ์, 18 มิถุนายน 2563.
- พจน์มัลย์ สมรรคบุตร. (2538). *แนวความคิดประดิษฐ์ท่ารำเชิง*. สำนักส่งเสริม
วิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี
- พระครูสุภาพ อภิชาติ. (ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น จังหวัด
ร้อยเอ็ด). สัมภาษณ์, 18 มิถุนายน 2563.
- พลอย ลาวัลย์. (ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น จังหวัดร้อยเอ็ด).
สัมภาษณ์, 18 มิถุนายน 2563.
- พิชญ์ ศุภนิมิตร. (2550). *ปริศนาแห่งหิมพานต์*. อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง.

- เมธี ชาญวง. (ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น จังหวัดร้อยเอ็ด). สัมภาษณ์, 18 มิถุนายน 2563.
- วารางคณา วุฒิชัย และคณะ. (2561). การศึกษางานศิลปะเกี่ยวกับสัตว์หิมพานต์ที่ใช้ในงานถวายพระเพลิงพระบรมศพของพระมหากษัตริย์ไทยและเชื้อพระวงศ์ เพื่อสร้างสรรค์ผลงานการแสดงชุดมยุระคนธรรพ์. *ว.ศรีวนาลัยวิจัย*. 8(2), น. 117-124.
- วลีพร พันตุลย์ และคณะ. (2560). *การแสดงชุดปรัชญาวายุภักษ์*. ศิลปินพณิชย์ ศึกษาศาสตร์บัณฑิต วิทยาลัยนาฏศิลปกาฬสินธุ์ คณะศิลปศึกษา, สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์.
- สันติวัฒน์ ศรีสมุทร. (2561) *เทศบาลตำบลเมืองหงส์*. ประสานการพิมพ์.
- สุวรรณณา เกรียงไกรเพ็ชร. (2533). *หงส์ทองสองหัว*. ปลาตะเพียน.
- อภิรณันท์ จันทระเสนา. (2563). *ประติมากรรมรูปปั้นหงส์ วัดหงส์สุวรรณาวาส อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด* [ภาพถ่าย]. สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ วิทยาลัยนาฏศิลปร้อยเอ็ด.
- _____. (2563). *ผู้แสดงเป็นผู้หญิงล้วนทั้ง 9 คน* [ภาพถ่าย]. สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ วิทยาลัยนาฏศิลปร้อยเอ็ด.
- _____. (2563). *ท่ารำในการแสดง ช่วงที่ 1* [ภาพถ่าย]. สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ วิทยาลัยนาฏศิลปร้อยเอ็ด.
- _____. (2563). *ท่ารำในการแสดง ช่วงที่ 2* [ภาพถ่าย]. สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ วิทยาลัยนาฏศิลปร้อยเอ็ด.
- _____. (2563). *ท่ารำในการแสดง ช่วงที่ 3* [ภาพถ่าย]. สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ วิทยาลัยนาฏศิลปร้อยเอ็ด.
- _____. (2563). *ลักษณะการแปรแถว* [ภาพถ่าย]. สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ วิทยาลัยนาฏศิลปร้อยเอ็ด.
- _____. (2563). *ลักษณะการออกแบบเครื่องแต่งกายตัวเอก และตัวรอง* [ภาพถ่าย]. สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ วิทยาลัยนาฏศิลปร้อยเอ็ด.